

OLIVIER JACQUEMOND:

UVAŽOVAŤ S BLANCHOTOM O PRIATEĽSTVE

JACQUEMOND, O.: Considering Friendship Together with Blanchot
FILOZOFIA, 64, 2009, No 8, p. 748

When considering friendship Maurice Blanchot refers to the statement: "Ah, my friends, there is no friend", ascribed to Aristotle. After Auschwitz it is impossible to look at a friend without certain distrust and the friendship finds its "true name" in the core of this aporetic tension and invincible contradiction. For Blanchot the „true name of friendship“ is a faceless friendship beyond the notion of friend, which after the holocaust could reintroduce the infinite into our thinking.

Keywords: Friendship – Friend – Face – Death – Distance – Closeness

Vieme, akú úlohu zohrávalo v živote Mauricea Blanchota priateľstvo. Najprv to bolo priateľstvo s Emmanuelom Levinasom, s ktorým sa stretol ako študent na univerzite v Štrasburgu v rokoch 1925 – 1926. Emmanuel Levinas bol jeho najstarším priateľom a jediným, komu kedy tykal, „Emmanuel Levinas, jediný priateľ – ach, priateľ vzdialený –, ktorému tykám a ktorý tyká mne; nestalo sa to preto, že sme boli mladí, ale zo slobodného rozhodnutia, bolo to spojenectvo, ktoré, dúfam, nikdy neporuším“ ([1], 34). Ďalej to bolo, samozrejme, priateľstvo s Georgesom Bataillom, s ktorým podľa Jacquesa Derridu vytvorili legendárnu dvojicu 20. storočia. Georgesovi Bataillovi venoval knihu s názvom *Priateľstvo*, zberku textov pod posvätnou záštitou strateného priateľa, ktorého autoritu Blanchot pripomína aj v samotnom záhlaví knihy: „... priatelia až do takého stavu hlbokého priateľstva, keď opustený človek, človek ktorého opustili všetci priatelia, stretne v živote toho, ktorý ho bude sprevádzať až za život, sám bez života, schopný slobodného priateľstva, priateľstva pozbaveného všetkých pút“ ([2], 7). Napokon (ale tento zoznam nie je vyčerpávajúci) tu bol Dionys Mascolo, priateľstvo s ktorým v roku 1958 odhalilo a naplno rozvinulo svoju silu, svoju politickú moc, keď spolu s inými pri príležitosti nástupu generála de Gaulla k moci vytvorili skupinu, ktorú spájalo „priateľstvo s NIE“, teda odmietnutie diktatúry, ktorá sa podľa nich pripravovala.

Vieme, akú rolu zohralo priateľstvo v živote Mauricea Blanchota. Ale čo presne Blanchot rozumie pod priateľstvom? Ťažko povedať, pretože práve o priateľstve sa ťažko hovorí: „Myšlienka priateľstva: Myslím, že vieme, kedy sa priateľstvo končí... Vieme ale, kedy sa začína? Neexistuje priateľstvo na prvý pohľad... Boli sme priateľmi, a nevedeli sme o tom“ ([1], 7). Podobne keď Blanchot po prvý raz uvádza slovo *priateľstvo* v *Nepriznateľnom spoločenstve*, okamžite upresňuje, že „je pravda, že priateľstvo sa ťažko definuje“ ([3], 42). Netreba to považovať za štylistické koketovanie ani za spôsob, ako sa dopredu ospravedlniť. Ak sa „priateľstvo ťažko definuje“, je to predovšetkým preto, že sa definuje nerado, alebo skôr preto, že sa rado definuje ťažko, keďže si zachováva istý osten, zdržanlivosť, istú povinnú diskretnosť voči priateľstvu aj voči priateľovi: „Dis-

krétnosť tu nespočíva v jednoduchom odmietnutí toho, že sa podelíme s dôvernosťami (keďže by bolo hrubé čo i len na to pomyslieť), ale je intervalom, čistým intervalom – odo mňa až k tomuto druhému, ktorým je priateľ –, ktorý meria všetko, čo je medzi nami, je prerušením bytia, ktoré mi nikdy nedovolí, aby som ho využíval alebo aby som využíval to, čo o ňom viem (i keby som ho mal chváliť)...“ ([2], 328 – 329).

Všetky tieto priateľstvá však majú dve spoločné črty, ktoré nám umožňujú zahliadnuť, čím presne je pre Blanchota priateľstvo: Najprv je to udržiavanie istej vzdialenosti medzi priateľmi, potom jedinečný a úzky vzťah k smrti. Každé z týchto priateľstiev totiž nesie známku odstupe, absolútnej úcty voči druhému, o čom svedčí text *Priateľstvo*, ktorý vyšiel v rovnomennej zbierke. „[Priatelia] si aj pri tej najväčšej dôvernosti zachovávajú nekonečnú vzdialenosť, toto hlboké oddelenie, na základe ktorého sa to, čo oddeľuje, stáva vzťahom,“ pretože, pokračuje Maurice Blanchot, „to, čo oddeľuje, je tým, čo autenticky usúvzťažňuje, samotná priepasť vzťahov, kde sa s jednoduchosťou odohráva neustále udržiavané porozumenie priateľského potvrdzovania“ ([2], 329). Tieto priateľstvá sa teda budú vyznačovať vzdialenosťou, ktorú medzi sebou udržiavajú a ktorou sa udržiavajú („čistým intervalom“). Táto vzdialenosť bude ešte posilnená, upevnená prostredníctvom písania a hrou protirečeni v písaní, ako je to v pasáži z *Nepriznateľného spoločenstva*, kde Maurice Blanchot otvára otázku priateľstva u Georgesa Batailla a vytvára pritom viacero protirečivých kombinácií, viacero oxymoronov: „Priateľstvo jedného k druhému ako prechod a ako potvrdenie kontinuity na základe nevyhnutnej diskontinuity. Ale čítanie, nečinná práca diela...“ ([3], 42). Tieto protirečenia vôbec nemajú byť v priateľstve prekonané, lebo *práve v tejto forme puta utkaného z protirečeni, z aporetického napätia prekvitá priateľstvo* v tom zmysle, v akom ho poníma Maurice Blanchot, teda ako spojenie v oddelení.

Tieto priateľstvá sú, mimochodom, úzko späté so smrťou. „Nijaká veľká reč o priateľstve,“ písal Jacques Derrida v *Politikách priateľstva*, „nikdy neunikne veľkej rétorike *epitaphios*, a teda určitej slávnosti presiaknutej prízračnosťou, ktorá je horúčkovitá, ale zároveň ju už prenikol mŕtvolný alebo kamenný chlad jej nápisu, stávania sa epitaform nekrológu“ ([4], 115). Maurice Blanchot neporušuje toto pravidlo a je dokonca jedným zo spisovateľov, ktorí najlepšie vedeli nechať prehovoriť svojich mŕtvych. *Priateľstvo* je koncipované ako mauzóleum, je to kniha-pocta, celá venovaná stratenému priateľovi: Dielo je totiž rámcované odkazmi na priateľa (v záhlaví nachádzame Bataillove slová o priateľstve a posledná kapitola má názov *Priateľstvo*).

Smrť ako virtualita, ako hrozba ponecháva priateľstvu príležitosť naplniť sa (spoznáваме tu heideggerovskú stránku Mauricea Blanchota). A keď nastane, je tiež tým, čo ničí túto príležitosť, navždy ju zruší. Smrť ako možnosť je teda tým, čo vstupuje medzi priateľov, vytvárajúc vzdialenosť, ktorá je pre priateľstvo nevyhnutná: „Už v čase, keď sme boli vo vzájomnej prítomnosti, tu bola táto blížiac sa, hoci nevypovedaná prítomnosť oddelenosti konca, a práve na jej základe sa pokojne potvrdzovala opatrnosť priateľských slov. Slovo z jedného brehu na druhý, slovo, ktoré odpovedá komusi, kto hovorí z druhej strany, kde by sa chcela ešte za nášho života zavŕšiť nadmiera pohybu umierania“ ([2], 329). Naopak, smrť ako čosi, čo prišlo, zmažáva vzdialenosť a ruší aj priateľstvo. Pocit blízkosti, do akého nás ponorí smrť blízkeho, je teda podľa Blanchota ilúziou. Samozrejme, ako ďalej konštatuje Blanchot, „jedným slovom, môžeme si spomenúť“ ([2],

330), ale, ako pokračuje, „myseľ vie, že si nespomíname: Bez pamäte, bez myslenia myseľ bojuje už v neviditeľne, kde všetko upadá do ľahostajnosti. V tom tkvie jej hlboká bolesť. Musí sprevádzať priateľstvo do zabudnutia“ ([2], 330).

Tieto dve črty priateľstva – čistý interval a diskretnosť vzdanej pocty – z Blanchota istotne robia anti-Montaigna, a to vo viacerých ohľadoch. Kým Montaignove stránky o priateľstve sú temer jednohlasne vychvaľované, Blanchot bude, mimochodom, jedným z mála, ktorí vyjadria určité výhrady proti Montaignovej chválloreči na priateľstvo. „Montaignove úvahy o náhlom priateľstve s Étienmom de La Boétiem (,Pretože to bol on... pretože som to bol ja...‘), ma vždy väčšmi zarazili, než dojali. Až neskôr, s postupom času, keď sa ten istý Montaigne rozhodne, že do svojich spisov nezaradí *Rozpravu o dobrovoľnom otroctve...*, sa vracia k presnejším, menej exaltovaným pocitom, pričom nám umožňuje porozumieť komplexnosti priateľstva aj diskretnosti, akú si hovorenie o priateľstve vyžaduje“ ([1], 17 – 18).

Stránky, ktoré Montaigne venuje La Boétiemu v *Esejách*, majú podľa Blanchota dva nedostatky. Prvým je takmer transcendentálne vytrženie s narážkami na šťastie, osud, božskosť: „... pestovali sme teda toto naše priateľstvo, kým nám to Boh dožičil, priateľstvo také úplné a dokonalé, že sa o podobnom istotne nedočítate, a ani medzi súčasníkmi niet ani stopy po čomsi takom. Na jeho vybudovanie treba toľko priaznivých okolností, že sa to osudu podarí prinajlepšom raz za tri storočia“ ([5], 232, 73). Toto vytrženie dokonca niekedy hraničí s milostným vytržením: „Naše dve duše spolu putovali životom v takej úzkej jednote, ctili sa navzájom takou vrúcnou náklonnosťou a z tejto náklonnosti sa tak jedna druhej až do najhlbšej hĺbky svojich vnútier odkrývali, že som nielen poznal jeho dušu ako svoju vlastnú, ale bol by som sa určite radšej spoľahol na neho než na seba samého“ ([5], 237, 78).

K druhému nedostatku: Diskretnosť, akú si priateľstvo vyžaduje, otvára otázku metódy: Ako máme hovoriť o priateľovi? V tomto ohľade je zaujímavé porovnať *Eseje s Priateľstvom* a všimnúť si, ako nezastreto Montaigne spomína Étienne de La Boétieho, kým Blanchot uvádza spomienku na Georgesa Batailla veľmi ostýchavo, zdržanlivo, opatrne. Navyše, zatiaľ čo Montaigne *svojimi skutkami* popiera miesto, ktoré v *Esejách* venoval priateľstvu (do korpusu *Esejí* sa nikdy nedostala La Boétieho *Rozprava o dobrovoľnom otroctve*, hoci ju tam Montaigne zamýšľal zaradiť), Blanchot síce popiera, že vzdáva poctu stratenému priateľovi, ale pritom mu v *Priateľstve* diskretné venuje zvláštne miesto.¹

Tieto rozdiely, ktoré by sme mohli označiť len za odtienky, sú odrazom dvoch nezmierniteľných vízií priateľstva. Na jednej strane tam, kde Maurice Blanchot uprednostňuje vzdialenosť, interval, Montaigne obhajuje úplné splynutie, až kým sa priatelia nestanú jednou a tou istou bytosťou. Na druhej strane tam, kde je u Mauricea Blanchota priateľstvo tvorené z napätí, z protirečení, ktoré nemajú byť prekonané, u Montaigna musí byť harmonické. Tento druhý rozpor dokonale symbolizuje to, ako každý z nich narába s výrokom: „Ach, priatelia moji, niet priateľa.“ Túto vetu, ktorú Aristotelovi pripisuje

¹ Ako konštatuje Eleanor Kaufmanová, „kniha *Priateľstvo* je štruktúrovaná prostredníctvom páličieho preukazovania pocty Bataillovi, a to takým spôsobom, že samotná ústredná kapitola knihy je štruktúrovaná prostredníctvom odkazov na Batailla“ ([6], 34).

Diogenes Laertios v *Životoch, názoroch a výrokoch filozofov*,² mal filozof vysloviť krátko pred smrťou pred svojimi žiakmi. Pre svoj aporetický tvar zostáva ťažko preniknuteľná, jej význam zostáva zahalený tajomstvom.

Ak sa Montaigne odvoláva na túto vetu (ale má skutočne na výber? Možno s *vážnosťou* hovoriť o priateľstve bez toho, že by sme voči nej zaujali nejaký postoj?), je to preto, aby mohol lepšie obmedziť jej platnosť na prípad bežných priateľstiev: „V tých ostatných priateľstvách nesmieš pustiť opraty z rúk, musíš zachovať obozretnosť a ostrážitosť; puto vás neviaže tak, aby si sa mohol celkom spoľahnúť. „Lúďte ho (hovoriť Chión), ale tak, ako by ste ho mali raz nenávidieť; nenávidíte ho tak, ako by ste ho mali ľúbiť.“ Táto rada, ktorá pôsobí odporne pri zvrchovanom a vznešenom priateľstve, je zdravá v oblasti obyčajných a bežných priateľstiev, pre ktoré platí výrok, ktorý s obľubou používal Aristoteles: „Ach, priatelia moji, niet priateľa“ ([5], 238, 78 – 79). Tento výrok by sa teda mal týkať len priateľstiev druhého rádu.

Maurice Blanchot

Maurice Blanchot používa vetu „Ach, priatelia moji, niet priateľa“ v záverečnej kapitole knihy *Michel Foucault ako si ho predstavujem*, nazvanej „Ach, priatelia moji“, kde táto formulka zaznieva ako záverečný hlas poľnice. Sú to posledné slová, ktorými sa končí, uzatvára, celá kniha: „Myslím, že som – hoci aj nešikovne – zostal verný intelektuálnemu priateľstvu, ktoré mu môžem vyjadriť až dnes, po jeho smrti, pre mňa veľmi bolestnej. Spomínam si pritom na slová, ktoré Diogenes Laertios pripisoval Aristotelovi: „Ach, priatelia moji, niet priateľa“ ([7], 64). Tento výrok, vyslovený rýchlo, akoby nespôsobil nijaké osobitné ťažkosti, sa doslova ponúka ako *topos* priateľstva. Toto absolútne protirečenie je súčasťou priateľstva, je priateľstvom, tým priateľstvom, ktoré obýva protirečenie, ktoré vnáša kontinuitu do nevyhnutnej diskontinuity. Na protirečenia, oxymorony, ktorými je pretkané *Nepriznateľné spoločenstvo* od Mauricea Blanchota, sa treba pozeráť ako na variácie, škály tohto absolútneho protirečenia, ktoré obýva celé dejiny priateľstva: „Ach, priatelia moji, niet priateľa.“ Aj tu rozdiel oproti Montaignovi úplne bije do očí, ako zdôrazňuje Eleanor Kaufmanová: „Zatiaľ čo Montaigne takúto formuláciu vníma ako znak takého priateľstva, ktoré je oslabené a plné napätia, pre Blanchota je toto protirečivé napätie podmienkou samotnej možnosti priateľstva aj spoločenstva“ ([6], 59).

V podstate jediným spôsobom, ako uspokojivo definovať priateľstvo, priblížiť sa k jeho gravitačnému centru, by pre Blanchota bolo spoľahnúť sa na slávnu vetu, ktorú

² História tohto výroku sa nachádza v knihe *Politiky priateľstva* od Jacquesa Derridu, ktorú nemožno obísť [4].

Aristotelovi pripisoval Diogenes Laertios. *Preto je, opakujem ešte raz, také ťažké definovať ho.* Tým, že si Maurice Blanchot osvojuje výrok „Ach, priatelia moji, niet priateľa“, vyzýva nás pustiť sa po inej filozofickej ceste, než je tá, ktorú ponúka tradícia. V kanonických dejinách priateľstva (či už je to u Aristotela, Cicera, alebo u Montaigna) nachádzame rovnakú vôľu rozlišovať medzi „dokonalým priateľstvom“, ktoré charakterizuje cnosť, na jednej strane a obyčajným, bežným priateľstvom, ktoré môže byť rovnako dobre diktované pôžitkom aj zisťným záujmom, na strane druhej. Blanchot sám sa vyhýba *akémukoľvek úsiliu vytvárať hierarchiu*: Priateľstvo buď je (a vtedy zodpovedá výroku „Ach, priatelia moji, niet priateľa“), alebo nie je, ale nejestvuje nijaký jeho stupeň, nijaký medzičlánok.

Mohli by sme to považovať za anekdotické, ale svedčí to o dvoch odlišných spôsoboch, ako možno filozoficky nazerať na otázku priateľstva. Na jednej strane je v hre otázka priateľa: Aký priateľ? Pre aké priateľstvo? Na druhej strane si kladieme otázku, aké bude „pravé meno priateľstva“, to znamená označenie, aké bude priateľom prísúdené. Podľa tradície je cnostné priateľstvo vytvárané cnosťou priateľov (a u stoikov sa cnostné priateľstvo môže rozvinúť len medzi mudrcmi, pretože práve mudrci sa najviac približujú k cnosti), zatiaľ čo v Blanchotovom prístupe práve priateľstvo vytvára priateľov, a nie naopak. *De facto*, ak je ktosi v druhom prípade prijatý do okruhu priateľa v mene náročnej a ťažkej koncepcie priateľstva, tak práve priateľstvo ho pozdvihne k cnosti, a nie naopak. Teraz rozumieme, prečo sa Dionys Mascolo v jednom z listov Mauriceovi Blanchotovi zveruje: „Cítim, že Vám musím povedať – čím sa spreneverím ostychu, ktorý viete tak dobre vniesť do všetkého, čo sa vás dotkne – napriek celej tej chudobe slov, ktoré sa ponúkajú, ako často ma premohol pocit neobyčajného šťastia, že som Vaším priateľom...“ ([8], 422). Šťastia, že je s Blanchotom späť v mene vyššej, vznešenej myšlienky priateľstva.

Podľa Mauricea Blanchota priateľstvo nemožno vyvodiť z typu priateľov, ktorí sú zaangažovaní vo vzťahu, *musí byť uvažované ako také, to znamená ako kategória myšlienky*, aby bolo možné čo najviac sa priblížiť k tomu, čo Nietzsche nazýval „pravým menom priateľstva“. Priateľstvo bude teda fungovať ako čistá sila, ktorá bude odkazovať len na seba samu a stane sa sebagenerujúcou: *Bude vytvárať priateľov, nebude nimi vytváraná*.³ Nejde teda o prácu vychádzajúcu z nejakej empirickej situácie, ale o pomenovanie, pomenovanie priateľstva, ktoré treba naplniť. U Blanchota, ako sa zveruje Dionysovi Mascolovi, toto pomenovanie pochádza od Georga Batailla (a istotne, ak by sme išli ešte ďalej, od Nietzscheho): „Priateľstvo: tu si spomínam, že Georges napísal toto slovo a že nám ho daroval.“⁴

Byť Blanchotovým priateľom teda znamená byť s ním späť prostredníctvom určitej

³ Giorgio Agamben, mimochodom, chápe priateľstvo ako čistú skúsenosť jazyka bez akéhoľvek odkazu na svet, ktorého spôsob fungovania by bol analogický s fungovaním nadávok: « The insult is effective precisely because it does not function as a constative utterance but rather as a proper name, because it uses language to name in a way that cannot be accepted by the person named, and from which he nevertheless cannot defend himself (as if someone were to persist in calling me Gaston even though my name is Giorgio). What offends in the insult is, to be precise, a pure experience of language, and not a reference to the world » ([9], 4). Tento text bol medzitým prevzatý do [10].

⁴ Citované podľa ([8], 419).

náročnej a ťažkej myšlienky priateľstva, prevzatej od Georga Batailla: „Dodám, píše Blanchot v *Nekonečnom rozhovore*, že ani zďaleka neašpiroval na to, že si ju [hraničnú skúsenosť] nechá len pre seba, jeho neustálou starosťou bolo, aby ju nenechal utvrdzovať sa osamote, hoci je tiež utvrdzovaním samoty, ale komunikovať ju. Jedného dňa ju nazval tým najnežnejším menom: priateľstvo. Lebo celé jeho dielo vyjadruje priateľstvo – priateľstvo pre nemožnosť, ktorou je človek – a pretože nám dáva tento dar priateľstva ako znak náročnosti, ktorá nás nekonečne a zvrchovane vzťahuje k nám samým...“ ([11], 313).

Pod autoritu tohto pomenovania sa zaraďujú vzťahy Mauricea Blanchota s Georgesom Bataillom, Emmanuelom Levinasom alebo Dionysom Mascolom. Prostredníctvom tohto nového postupu Blanchot teda píše protidejiny priateľstva kde *priatel'ia už viac nevytvárajú priateľstvo, ale priateľstvo, pomenovanie priateľstva vytvára priateľov*. Odrazu by sme v Aristotelovom výroku v posune od plurálu (Ach, priatel'ia moji) k singuláru (nie priateľ) azda mohli počuť: „Priatel'ia, nehľadajte už priateľ, hľadajte priateľstvo, ktoré sa udržiava za mnohosťou priateľov.“ S týmito protidejinami možno, samozrejme, spájať Nietzscheho, ale aj toho, kto spolu s Montaignom vytvoril najslávnejšiu dvojicu v dejinách priateľstva: Étiennea de La Boétieho. Ako vysvetľuje Tristan Dagron vo svojom článku „Priateľstvo, lakomstvo a spoločenské puto u Étiennea de La Boétieho“, v *Rozprave o dobrovoľnom otroctve* sa totiž o priateľstve uvažuje „nezávisle od všetkej hierarchie, proporcionality a distributívneho poriadku“ ([12], 75). Ani tu už „posvätné meno priateľstva“ neodkazuje na nijakú vopred existujúcu kategóriu, ale stáva sa čistým afirmatívnym aktom⁵ a okamžitou odpoveďou na tyranu a dobrovoľné otroctvo.

Ak priateľstvo funguje ako pomenovanie, všetko bude závisieť od spôsobu, akým toto pomenovanie bude vyplnené, z čoho vyplýva nevyhnutnosť priblížiť sa k „pravému menu priateľstva“. Aby sa ho mohol dotknúť, Maurice Blanchot sa usiluje konštruovať priateľstvo bez tváre, ktoré mu umožní raz a navždy oddeliť každé priateľstvo od priateľa, *uvažovať o priateľstve bez priateľa*. Keď v *Nepriznateľnom spoločenstve* uvádza drobnú príhodu o tom, ako Georges Bataille požiadal jedného zo svojich priateľov, aby nahlas prečítal úryvky z istej knihy, Maurice Blanchot nás upozorňuje na to, že „sa tam predsa udržiava výhrada akéhosi inkognita: Ten, ktorého oslovil, nie je označený, ale je opísaný tak, aby ho jeho priatel'ia mohli spoznať bez toho, že by bol menovaný; nie je o nič menej priateľstvom ako priateľom“ ([3], 43). Vo výroku „Nie je o nič menej priateľstvom ako priateľom“ je sústredený a zhrnutý celý Blanchotov projekt: Je priateľstvom prinajmenšom rovnako ako priateľom, to znamená, že je rovnako priateľstvom ako priateľom. A keď už sme pri tom, prečo nepovedať, že ten, kto zostáva inkognito, ten, kto nie je ani označený, ani pomenovaný, je viac priateľstvom než priateľom. Nie je toto inkognito, táto

⁵ Tento afirmatívny rozmer priateľstva je prítomný aj u Rolanda Barthesa: „Barthesovo uvažovanie sa podľa Didiera Eribona opiera o utvrdzovanie lásky a o politiku priateľstva... Hovorí, že zatiaľ čo priateľská vzťahovosť sa nastoľuje ako spôsob života, ako „životný žáner“ a vytvára si pri tom vlastné pravidlá, vlastné rytmy, cez ktoré jednotlivci vynachádzajú samých seba tým, že vynachádzajú svoje vzťahy k iným; vzťahovosť lásky sa zakladá ako priestor, v rámci ktorého subjekt dáva voľný priebeh nekodifikovanej nevinnosti svojej predstavivosti. Tu máme do činenia s potvrdzovaním, vytváraním, vyrábaním. Sme v askéze. V mnohotvarom priestore určitej estetiky existencie“ ([13], 65).

anonymnosť nakoniec viac než inkognitom priateľa, nie je inkognitom samotného priateľstva, priateľstva, ktoré už zrejme nemá tvár?

V závere tohto pohybu sa Maurice Blanchot odvažuje vysloviť nasledujúcu definíciu: „Čo je teda priateľstvo? Priateľstvo: priateľstvo s neznámym bez priateľov“ ([3], 44). Prečo bez priateľa? Pretože priateľ je tým, kto by mohol rozoznať toho, či lepšie *to*, čo si želalo zostať inkognito, v anonymite. Inými slovami, priateľ je ten, kto by mohol zničiť priateľstvo. Možno v tom spočíva tajomstvo, ktoré si Aristoteles odniesol do hrobu, keď vyhlásil: „Ach, priatelia moji, niet priateľa.“ Existujú *priatelía* v množnom čísle, ale nikdy nebude jeden *priateľ*. Nájde priateľstvo, ale nie priateľa.

Ak sa Blanchot usiluje vytvoriť priateľstvo bez tváre, je to preto, že sa obáva, aby sa priateľstvo nerekonfigurovalo na priateľa, a že sa usiluje posunúť priateľstvo za priateľstvo samé. Skrátka, toto priateľstvo bez tváre by mohlo byť chápané ako priateľstvo platné pre celý ľudský rod a mohlo by byť definované ako to, čo sa netýka nikoho *vo všeobecnosti*, ale týka sa všetkých *jednotlivo*. Teraz už lepšie chápeme, prečo Maurice Blanchot odkazuje na pomenovanie, ktoré mu odkázal Georges Bataille. Pre Batailla totiž priateľstvo nie je nič iné než „priateľstvo nemožnosti, ktorou je človek“ ([11], 313). Odkaz na človeka sa tu nesituuje do humanistickej perspektívy, o človeku ako nemožnosti by skôr mal uvažovať teoretický antihumanizmus, kde – ako naznačuje Miguel Abensour a pred ním aj Emmanuel Levinas – je človek odsudzovaný „preto, že nie je dostatočne ľudský“ ([14], 320). Priateľstvo ani podľa Batailla, ani podľa Blanchota odvtedy neodkazuje na nijakú uchopiteľnú realitu, ale premieňa sa na hodnotu.

Práve s filozofom Michelom Foucaultom sa Maurice Blanchot najviac priblížil k ideálu priateľstva bez tváre a k vzťahu chápanému ako „vzťah bez závislosti, bez príhody, do ktorého však vstupuje celá jednoduchosť života...“ ([2], 328). A kým puto medzi Mauriceom Blanchotom a Georgesom Bataillom, Emmanuelom Levinasom alebo Dionysom Mascolom bolo ešte pod nadvládou a v moci vzťahu, hlbokého porozumenia, ktoré by sme mohli označiť za organické, vzťah s Michelom Foucaultom je úplne zasiahnutý neosobnosťou a spočíva výlučne na existencii dvoch kníh, ktoré boli napísané s viac než dvadsaťročným odstupom: *Myslenie vonkajška* od Michela Foucaulta z roku 1966 a *Michel Foucault ako si ho predstavujem* z roku 1986. Mimo týchto kníh sa tieto dve veľké postavy nikdy nestretli,⁶ čím vzájomne naplňajú ideál spätosti bez spätosti, vzťahu bez vzťahu bez toho, že by to Blanchotovi po Foucaultovej smrti bránilo vyjadriť mu svoje priateľstvo. Tento vzťah je teda predovšetkým absenciou vzťahu, táto prítomnosť jedného pri druhom je absenciou, chýbaním jedného druhému a jedného pre druhého až na *fantazmy*, ako to ukazuje odsek, ktorým sa začína kniha *Michel Foucault ako si ho predstavujem*, kde sa pravdivé stáva neoddeliteľným od nepravdivého v dôsledku kmitavého pohybu, ktorý je do textu vpečatený: „Niekoľko osobných slov. S Michelom Foucaultom som nemal naozaj osobný vzťah. Nikdy som sa s ním nestretol, len raz na dvore Sorbonny počas udalostí v máji 1968, možno v júni alebo júli (ale hovoria mi, že tam nebol), vtedy som mu povedal niekoľko slov, ale on ani nevedel, kto s ním hovorí... Je pravda, že po-

⁶ James Miller v životopise Michela Foucaulta uvádza, že Foucault, ktorého Maurice Blanchot po vydaní knihy *Myslenie vonkajška* pozval na večeru, toto pozvanie odmietol, radšej nešiel, aby tým vzdal poctu autorovi bez tváre ([15], 82).

čas týchto neobyčajných udalostí som často vravieval: „Ale prečo tam Foucault nie je?“, čím som mu znova dodával jeho príťažlivú silu a uvažoval o prázdnom mieste, ktoré by mal zaujať... Možno práve takto sme sa minuli“ ([7], 9 – 10).

Prostredníctvom zvláštneho prevrátenia perspektív, preto, že zostali bez osobného puta, a „práve“ preto môže Blanchot vysloviť niekoľko osobných slov – rovnako ako Aristoteles mohol na konci života odhaliť len pred svojimi priateľmi, že „niet priateľa“. Mimochodom, práve celkom na záver tohto textu-poety Foucaultovi Maurice Blanchot vysloví – podľa našich vedomostí prvý a posledný raz vo svojich textoch – Aristotelov výrok „Ach, priatelia moji, niet priateľa.“⁷

Ak sa nám vyslovene ponúka reformulovať priateľstvo na priateľstvo bez tváre, je to preto – ako rozvážne skonštatovali Gilles Deleuze a Félix Guattari –, že „už nie sme Gréci a priateľstvo už nie je také isté, ako bolo“ ([16], 103, 95). Inými slovami, priateľstvo už nie je také isté, ako bolo, *pretože už nie sme Gréci*.

Čo sa to vlastne stalo, že už nie sme Grékmi? Veci sa majú tak, že máme za sebou „absolútnu udalosť dejín“, ktorá podľa Blanchota rozlomila dejiny na dve polovice. Touto udalosťou je Osvienčim alebo „neznáme meno, ktoré je mimo možnosti pomenovania“ ([17], 80). Odvtedy a nezvratne možno hovoriť o časoch pred Osvienčimom a po ňom. Táto katastrofa podľa Gillesa Deleuza viedla k hlbokaj revízii postavy priateľa: „Katastrofa spočíva v tom, že spoločnosť bratov alebo priateľov prešla takou skúškou, že už sa jeden na druhého ani na samých seba nemôžu pozerat' bez 'únavy', azda ani bez nedôvery...“ Takto sme po tomto obrovskom nešťastí vstúpili do čias, keď „sa treba vystríhať *dokonca aj priateľa*“. Ide až o nedôveru voči priateľovi“ ([18], 307).

Iste, „už nie sme Gréci a priateľstvo už nie je také isté, ako bolo“, ale prečo máme tieto dva výroky postaviť vedľa seba? Ak si prečítame vysvetľujúcu korešpondenciu medzi Dionysom Mascolom a Gillesom Deleuzom, pochopíme, že osud priateľstva je neoddeliteľný od osudu samotného myslenia, pričom autor knihy *Čo je filozofia?* z neho robí dokonca „vnútornú podmienku myslenia“ ([18], 307). *Tak sa má priateľstvo k mysleniu i naopak*. Avšak to, o čo rozhodujúcim spôsobom ide v udalosti, ktorú nie je možné pomenovať, v udalosti, akou je Osvienčim, je práve budúcnosť myslenia. Tým, že Osvienčim postavil myslenie do ťažkej pozície, vniesol doň tieseň. To, čo Gilles Deleuze zazrel v blanchotovskej reformulácii priateľstva, je jeden zo spôsobov, ako sa možno dá prekonať krutý paradox, s ktorým je konfrontované myslenie: Ako myslieť, keď už raz myslenie zakúsilo nemožnosť myslieť? Preto je potrebné – len čo sa jeho definícia reviduje a upraví (priateľstvo pre nemožnosť, ktorou je človek) – do myslenia znovu zaviesť priateľstvo, čím by sa do konečného myslenia zas vdýchlo nekonečno. Lebo priateľstvo, ktoré sa chápe ako zdieľanie, a v prvom rade ako zdieľanie myslenia medzi priateľmi, umožňuje mysleniu, aby sa premietlo mimo seba a aby smerovalo k nekonečnu bez toho, že by muselo siahnuť po transcencii. „Preložené do logiky ľudského a konečného *cogita* [to] podľa Jacquesa Derridu dáva výrok: Myslí, teda myslím druhého: Myslí, teda potrebujem druhého (aby som mohol myslieť): Myslí, teda možnosť priateľstva spočíva

⁷ Zdá sa, že tento výrok vpečatuje svoj režim celému textu, a najmä jeho začiatku, kde je každá formulácia systematicky vyvažovaná, oponovaná, vyvracaná inou, čím opakuje, pokračuje v „diele nečinnosti“ v nevyhnutnej „kontinuite na základe diskontinuity“, ktorá sa nastojuje v rámci priateľstva.

v pohybe mojej mysle, ktorý si vyžaduje druhého, volá ho, túži po ňom, po nevyhnutnosti druhého, po príčine druhého v srdci cogita“ ([4], 252). Takto za blanchotovskou rekonfiguráciou priateľstva vstupuje do hry práve osud myslenia, a teda aj filozofie (chápanej ako disciplína myslenia): „Už nie sme Gréci a priateľstvo už nie je také isté, ako bolo: Blanchot a Mascolo videli dôležitosť tejto premeny pre samotné myslenie“ ([16], 103, 95). Uvažovať s Blanchotom o priateľstve skrátka znamená jednoducho neprestávať myslieť.

LITERATÚRA

- [1] BLANCHOT, M.: *Pour l'amitié*. Tours: Farrago 2000.
- [2] BLANCHOT, M.: *L'Amitié*. Paris: Gallimard 1971.
- [3] BLANCHOT, M.: *La Communauté inavouable*. Paris: Minuit 1983.
- [4] DERRIDA, J.: *Politiques de l'amitié*. Paris: Galilée 1994.
- [5] MONTAIGNE, M. de: De l'amitié. In: *Essais I*. Paris: GF Flammarion 1969 (slovenský preklad O priateľstve. In: *Eseje*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1975).
- [6] KAUFMAN, E.: *The Delirium of Praise: Bataille, Blanchot, Deleuze, Foucault, Klossowski*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press 2001.
- [7] BLANCHOT, M.: *Michel Foucault tel que je l'imagine*. Saint-Clément: Fata Morgana 1986.
- [8] BIDENT, Ch.: *Maurice Blanchot: partenaire invisible: essai biographique*. Seyssel: Champ Vallon 1998.
- [9] AGAMBEN, G.: Friendship. [on line] In: *Contretemps*, č. 5, 2004. <http://www.usyd.edu.au/contretemps/5december2004/agamben.pdf>
- [10] AGAMBEN, G.: *L'Amitié*. Paris: Rivages 2007.
- [11] BLANCHOT, M.: *L'Entretien infini*. Paris: Gallimard 1969.
- [12] DAGRON, T.: Amitié, avarice et lien social chez La Boétie. In: Etienne de La Boétie: *Le Discours de la servitude volontaire*. Paris: Vrin 2002.
- [13] ERIBON, E.: *Comment échapper à la psychanalyse ?* Paris: Léo Scheer 2005.
- [14] ABENSOUR, M.: Comment une philosophie de l'humanité peut-elle être une philosophie politique moderne? In: LEROUX, P.: *Aux philosophes, aux artistes, aux politiques*. Paris: Payot 1994.
- [15] MILLER, J.: *The Passion of Michel Foucault*. New York: Simon&Schuster 1993.
- [16] DELEUZE, G. – GUATTARI, F.: *Qu'est-ce que la philosophie?* Paris: Minuit 1991 (čes. preklad *Co je filosofie?* Praha: OIKOYMENH 2001).
- [17] BLANCHOT, M.: *L'Écriture du désastre*. Paris: Gallimard 1980.
- [18] DELEUZE, G. – MASCOLO, D.: Correspondances. In: DELEUZE, G.: *Deux régimes de fou et autres textes: 1975 – 1995*. Paris: Minuit 2003.

Z francúzskeho originálu JACQUEMOND, O.: *Penser l'amitié avec Blanchot*, písaneho pre časopis Filozofia, preložila Barbara Láštiová.

L'éditeur remercie l'Ambassade de France en Slovaquie de son soutien de cette traduction.

Vydavateľ vyjadruje vďačnosť Francúzskemu veľvyslanectvu na Slovensku za podporu tohto prekladu.